

Streszczenie

Sam rodowód Żyda wiecznego tułacza jest tyleż zawiły, co sieć wyznaczników, które determinują jego pole semantyczne. Pomimo owej złożoności, a może i dzięki niej, postać włóczęgi naznaczonego piętnem nieśmiertelności nieustannie przyciąga twórców wszelkiego rodzaju: począwszy od autorów tzw. literatury „jarmarcznej”, poprzez poetów, dramaturgów i powieściopisarzy, a na mistrzach pędzla oraz badaczach zgłębiających tajniki niniejszego zagadnienia skończywszy. Dziwi jednak fakt, iż dotychczasowe badania wątku legendarnego Żyda ograniczają się w głównej mierze do jego wymiaru socjologicznego oraz kulturowego. Jednakowoż analizy przeprowadzone pod kątem literaturoznawczym bazują przeważnie na tekstach z poprzednich epok, zwłaszcza tych z wieku dziewiętnastego.

We wstępie dysertacji zaprezentowano krótki przegląd stanu badań nad analizą postaci Ahaswerusa, postawiono hipotezę badawczą, a zarazem dowiedziono słuszności wybranego instrumentarium analitycznego, pozwalającego na sformułowanie finalnej confirmacji bądź falsyfikacji wysuniętych założeń zakładających tzw. „śmierć mitu”.

Praca dzieli się na trzy proporcjonalne części. W pierwszej z nich zarysowano genezę oraz ewolucję samej legendy, uwzględniając sprostowanie błędnych konstatacji, jakie znaleźć można w niektórych opracowaniach podejmujących wątek jerozolimskiego szewca. Głównie idzie o wątpliwą tożsamość narodową Kartafilusa, prototypu Żyda wiecznego tułacza, a także o pomieszanie dwu różnych postaci: Malchusa i strażnika świątynnego. Pierwszemu św. Piotr miał obciąć ucho podczas aresztowania Jezusa w Ogrójcu, drugi zaś miał fizycznie znieważać tego ostatniego w trakcie przesłuchania u Kajfasza. Ponadto, gwoli uniknięcia wprowadzenia części analitycznej *in medias res*, zamieszczono krótki zarys wybranych utworów datujących się na wcześniejsze epoki, tzn. te, które poprzedzają wiek XX.

W drugiej części rozprawy przeprowadzono analizę semiologiczną według schematu Philippe’a Hamona, co pozwoliło na gruntowne zbadanie „etykiety semantycznej” Żyda i tym samym na wyłuskanie wszelkich stycznych z jego legendarnym pierwowzorem. W efekcie możliwe okazało się określenie stopnia, w jakim predestynacja konwencjonalna przekłada się na analizowane dwudziestowieczne realizacje prozatorskie, których kanwa literacka osnuta jest wokół brodatego włóczęgi. Aby móc natomiast zbadać tożsamość żydowską Ahaswerusa, w obrębie ról tematycznych zastosowany został model analityczny Ido Abrama. Co więcej, na bazie *etopoi* i *prozopografii* dokonano typologizacji Żyda wiecznego tułacza, co dało łącznie osiem kategorii wyjściowych oraz możliwe ich kombinacje. Modelem dominującym okazuje się być tutaj ten, którego opatrzone mianem „binarnie heterogeniczny”.

Podwaliną teoretyczną trzeciej części jest model semio-pragmatyczny sformułowany przez Vincenta Jouve'a, opierający się na analizie odbioru postaci przez czytelnika („l'effet-personnage”). Wykazano tutaj sieć korelacji, które zachodzą w procesie czytelniczym między analizowaną postacią a odbiorcą. Otóż istotnym wektorem badań sytuujących się w niniejszej części była próba wglądu w system narracyjny tak, by określić, w jakim stopniu i czy w ogóle zastosowane w tekstach zabiegi narratorskie determinują ewentualny antysemicki wydźwięk i odbiór Tułacza. Przeprowadzona analiza wykazała, że antyżydowski wymiar mogą przybierać te teksty, które przy jednoczesnym odwołaniu się do treści ludowych są głęboko zakorzenione w tradycyjnej wersji legendy, ale – co ważne – usuwają aspekt nawrócenia się Ahaswerusa.

Summary

The origin itself of The Wandering Jew is as intricate as the net of the elements which determine his semantic field. In spite of that complexity, or perhaps thanks to it, the character of the vagrant marked with immortality continually attracts artists of all kinds: starting from authors of popular literature, passing through poets, playwrights and novelists, and ending up with painters and researchers plumbing the mysteries of the present issue. It is surprising that researches on the Wandering Jew which have been conducted so far are restricted mainly to his sociological and cultural dimension. Whereas, literary analyses are based mainly on texts from previous epochs, especially on those from the 19th century.

In the *Introduction* has been shortly presented the current state of research on Ahasver, has been constructed a hypothesis and has also been proved the rightness of chosen analytical tools whose aim was to formulate a final confirmation or falsification of presented assumption supposing the so-called “death of the myth”.

The work is divided into three parts. In the first one have been outlined the origin and the evolution of the legend itself. The author tried as well to put some false statements right which can be found in some works exploring the theme of the shoemaker from Jerusalem. Mainly, it is about the questionable nationality of Cartaphilus, a prototype of the Wandering Jew, but also about the confusion of two different characters: Malchus and a temple guard. The first one was attacked by Peter who cut off his ear during the arrest of Jesus in the Garden of Gethsemane, while the second one is supposed to have physically insulted the last one in the course of his questioning in the presence of the Jewish High Priest Caiaphas. Moreover, in order to avoid introducing the analytical part *in medias res* has been presented a short outline of chosen works dating back from the previous epochs, those before the 20th century.

In the second part of the dissertation has been conducted a semiological analysis on the basis of Philippe Hamon's scheme, which allowed to explore thoroughly the "semantic etiquette" of the Jew and to indicate all related elements to his legendary model. Consequently, it was possible to determine to what extent the "conventional predestination" is reflected in the analysed prose works from the 20th century presenting the bearded vagrant. But in order to examine the Jewish identity of Ahasver, the author applied within thematic roles an analytical model created by Ido Abram. What is more, on the basis of *etopoiia* and *prosopography* has been made a classification of the Wandering Jew, which has given eight basic categories altogether and their possible combinations. It seems that the dominating model is that one which was called "binaryly heterogenic".

What served as a theoretical basis of the third part was the semio-pragmatic model formulated by Vincent Jouve, which consists on analysing the reception of a character by the reader ("l'effet-personnage"). Here, has been indicated a net of correlations which occurs in the reading process between the analysed character and a reader. Therefore, the main goal of the researches located in this part was to look into the narrative system in order to describe to what extent – and if at all – narrative procedures applied in analysed prose works determine a potential anti-Semitic overtone and reception of the Wanderer. The conducted analyses have shown that an anti-Jewish dimension can be detected in those texts which, referring to folk contents, are deeply ingrained in the traditional version of the legend, but – which is very significant – they delete Ahasver's conversion to the Christian faith.